AVİM Yorum • No: 2015 / 136 • Kasım

ABD DIŞİŞLERİ BAKANI JOHN KERRY'NİN BEŞ ORTA ASYA ÜLKESİNE ZİYARETİ

Hazel ÇAĞAN ELBİR

Analist

Hazel ÇAĞAN ELBİR

Analist, AVİM

10.11.2015

ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, 28 Ekim-3 Kasım tarihleri arasında Orta Asya ülkelerini ziyaret gerçekleştirmiştir. 3 Kasım 2015te Türkmenistan ve Tacikistana yapmış olduğu ziyaretlerle sona eren tur, tarihte ilk kez bir Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı'nın beş Orta Asya devletini ziyaret etmiş olması önemini de taşımaktadır.

Yakın tarihlerde Çin de önemli misafirlere ev sahipliği yapmıştır. Geçtiğimiz hafta Almanya Şansölyesi Angela Merkel Çinde temaslarda bulunmuştu, bu hafta da Fransa Cumhurbaşkanı Hollande Çinde bir dizi anlaşmaya imza atmıştır.

Bakan Kerry sırasıyla Bişkek (Kırgızistan), Semerkant (Özbekistan), Astana (Kazakistan), Duşanbe (Tacikistan) ve Aşkabat'ı (Türkmenistan) ziyaret ederek, ikili görüşmelerde bulunmuştur[1].Kerry, Özbekistan'ın tarihi Semerkant kentinde bölge ülkelerin dışişleri bakanları ile bir araya gelmiştir[2]. Zirve Özbekistan Dışişleri Bakanı Abdülziz Kamilov başkanlığında, Kazakistan Dışişleri Bakanı Erlan İdrissov, Kırgızistan Dışişleri Bakanı Erlan Abdildayev, Tacikistan Dışişleri Bakanı Sirodjidin Aslov ve Türkmenistan Dışişleri Bakanı Raşit Meredovun[3] katılımları ile gerçekleşmiştir.

Görüşmede ABD ve beş Orta Asya ülkesi ile C5+1 deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyon yeni bir işbirliğinin oluşturulması ve karşılıklı çıkarların gözetilmesi temelinde şekillendirilmiştir[4]. Rekabetten ziyade işbirliği vurgusu yapılan zirvenin, ulusların karşılıklı çıkarlarına hizmet edebilecek bir işbirliğinin çerçeveye oturtulmaya çalışıldığının mesajı verilmektedir.

Kerrynin Beş Orta Asya ülkesine gerçekleştirdiği seyahatin yanı sıra genel olarak Orta Asyada diplomasi trafiğinin arttığından bahsedilebilir. Nitekim Çin Almanya Şansölyesi Merkeli ve Fransa Cumhurbaşkanı François Hollandeı ağırladı. Her iki görüşme de Orta

Asyanın ve bilhassa Çinin Avrupa Birliği için ne kadar önemli bir ekonomik ve ticari partner olduğunu göstermektedir.

Genel olarak Orta Asya dünya siyasi ve ekonomik gidişatı için önem teşkil etmektedir. Orta Asya eski Sovyetler sınırı içindeki beş (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan) cumhuriyetten oluşmaktadır. Bu beş cumhuriyet, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasındna sonra siyasi bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Sovyetler Birliği'nde yer alan bu beş cumhuriyet Sovyetler Birliği'nin genel üretimine katkıda bulunmalarına rağmen kendi başlarına üretim yapamayan devletlerdir. Her ne kadar bağımsızlıklarını kazanmış olsalar da, ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana zorluklar yaşamışlardır.

Bu zorlukları Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan bir ölçüde doğalgaz ve petrol yatakları sayesinde aşabilmiştir. Doğalgaz ve petrol ihracatı bu üç ülkeye yardımcı olurken, Kırgızistan ve Tacikistan rezervler konusunda diğer üç ülke kadar şanslı değildir. Öte yandan, Tacikistan su bakımından Orta Asya'yı besleyen kaynaklara sahiptir.

Orta Asya'nın kaynaklarının dağılımı gözlemlendiğinde birbirini dengeleyen unsurların varlığından bahsetmek mümkündür.

Son yıllarda Orta Asya'nın, söz konusu beş cumhuriyetin bulunduğu bu coğrafyanın, siyasi, ekonomik ve ticari alanlara bakıldığında bakir bir bölge olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu bakir bölge için üç aktörün bakış açıları şu şekildedir:

Rusya

Bu bakir bölgede hâkimiyet kurmak isteyen güçlerden Rusya, Devlet Başkanı Putin'in öncülüğünde hareket eden Avrasya Ekonomik Birliği'ne Kırgızistan'ı 1 Mayıs 2015 tarihinde üye olarak kazandırmıştır. Rusya'nın hedefi diğer üç bölge ülkesini de Birlik bünyesine katmaktır. Böylece eski Sovyet coğrafyası ekonomisinin yeniden bir araya getirilmesi hedeflenmektedir.

Çin

Orta Asya coğrafyası söz konusu olduğunda bölgeye hâkim olmak isteyen güçler denilince akla Çin Halk Cumhuriyeti gelmektedir. Bölgenin Avrasya Ekonomik Topluluğu gibi ama daha çok güvenlik temelinde şekillenmiş bir diğer topluluğu ise Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ - *Shanghai Cooperation Organization*)'dür. ŞİÖ, 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistanın oluşturduğu bir örgüttür. Çin Halk Cumhuriyeti'nin son yıllarda önem verdiği İpek Yolu projesi ile birlikte ŞİÖ ekonomik eksene evrilmeye başlamıştır. Böylece, beş Orta Asya ülkesinin bulunduğu coğrafya ekonomik olarak Çin'in ilgisinin de yoğunlaştığı bir coğrafya halini almıştır. Çin Cumhurbaşkanı Şi Cinping de beş Orta Asya cumhuriyetini ziyaret etmiştir.[5]

Amerika Birleşik Devletleri

Bölgenin süper güçlerinden olmayan ama varlığını hissettirmek isteyen Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı John Kerry ise ilk defa 28 Ekim-3 Kasım 2015 tarihlerinde söz konusu beş Orta Asya cumhuriyetine ziyarette bulunmuş, bu cumhuriyetlerin dışişleri bakanları ile bir araya gelmiştir. Kerry bu ilk ve en önemli temaslarında çok ciddi ekonomik bağlantılar kurmuştur. Özellikle ulaşım, doğalgaz, petrol boru hattı üzerinde pek çok proje yapılması konusunda anlaşmaya varmışlardır.

ABD Dışişleri Bakanı Kerry'nin ziyaretinden önce Putin'in beş Orta Asya cumhuriyeti istihbarat şefleri ile görüşmesi Amerika Birleşik Devletleri'ni harekete geçirmiştir. Bölgede Rusya ve Çin etkinliği ABD'de tedirginliğe yol açmıştır.

Çin bu ekonomik anlaşmalar imzalanırken coğrafyadan soyutlanmamak amacıyla İngiltere'ye uzanan bir İpek Yolu ile gündemdedir. İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunan Türkiye'nin de bu bölge için önemli bir aktör olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

Bölge'nin her ne kadar siyasi ve ekonomik anlamda yeniden keşfedilmeye ihtiyacı olsa da, bir başka hayati konu bölge ülkelerinden IŞİD'e katılımlar olduğunun bilinmesidir. Bu katılımlar ileride Orta Asya için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bölgenin zenginliklerinin işletilmesinin yanında güvenliğinin de etkin bir şekilde korunması önem teşkil etmektedir. Çünkü IŞİD'e katılmış olanların geri dönmesi ihtimali bölge cumhuriyetlerini tehlike altına sokmaktadır.

Rusya, Çin ve ABD'nin bu tehlike ihtimaline karşı ihtiyatlı davranmak amacıyla bölge ülkeleri ile temaslarını sıklaştırması beklenmektedir. Dolayısıyla, Orta Asya'daki kaynakların beş Orta Asya cumhuriyeti tarafından denge politikası ile idare edilebilmesi gibi, bölgede sağlanacak istihbarat, güvenlik, siyasi ve ekonomik kalkınma desteği de bölgedeki ve bölge dışındaki aktörler tarafından dengeli bir şekilde sağlanabilecektir. Örneğin Rusya'nın güvenlik ve ekonomi konularındaki tutumu, Çin'in de benzer bir şekilde güvenlik alanlarında ŞİÖ desteği ve İpek Yolu projesi ile bölgeye hâkim olma çabasından bahsedilebilir. Bölge dışı aktör olarak da ABD, bölgede daha önce var olduğunu ve bölgedeki tahakkümünü kaybetmek istemediğini ortaya koymuştur. Bunun en açık örneği ABD'nin Afganistan'daki varlığını göstermesidir. Her ne kadar bölge güvenliği ön planda olsa da bu üç aktör arasında bölge üzerinde hâkimiyet kurma çabası olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin Jeopolitik Bağlamında Avrupa ve Orta Asya için Teşkil Ettiği Önem

Çin sadece bölge için değil, küresel siyaset için de parlayan yıldız konumundadır. Ekonomik, Askeri ve siyasi olarak yükselen bir güç olduğu açıktır. İpek Yolu projesi bu gücün en temel göstergesidir. Türkiye de söz konusu İpek Yolu üzerinde bulunan jeostratejik öneme sahip bir diğer önemli bir aktördür. Türkiye Avrupa'nın Doğu'daki uç noktası ve Avrasya'nın göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir konumundadır. İpek Yolu

dışında Bakü-Ceyhan-Tiflis Petrol Boru Hattının da büyük bir bölümünün geçtiği önemli konumda olan bir ülkedir. Bu projeler de Türkiye'nin uluslararası konumunun daha da güçlenmesine ön ayak olmaktadır. Türkiye öyle bir konumda bulunmaktadır ki, ne Avrupa ne de Asya'nın çerçeve dışında bırakamayacağı hayati bir damar olarak adlandırılabilir. Türkiye için de Avrupa ve Asya büyük bir önem teşkil etmektedir. Avrupa ile müzakerelere devam etmek isteği içinde olan bir Türkiye, kültürel, geleneksel ve dil bağı olan Orta Asya ülkeleri ile de yakın ilişkiler tesis etmiştir. Dolayısıyla, Türkiye konum olarak merkezi bir noktada bulunmaktadır.

Tüm bu projeler ve aktörlerin bölgeye verdiği önem, Türkiye'nin Orta Asya cumhuriyetleri ile ilişkilerini gözden geçirmesi gerektiğinin ve özellikle beş Orta Asya ülkesi için umut vaadeden bir partner olduğunu göstermesi gerekmektedir.

[1]Kerry İlk Orta Asya Ziyaretine Çıktıhttp://www.zaman.com.tr/dunya_kerry-ilk-orta-asya-ziyaretine-cikti_2324839.html[Erişim Tarihi: 03.11.2015]

[2] ABD'den Orta Asya'ya İşbirliği Ziyaretihttps://www.cihan.com.tr/tr/abdden-orta-asyaya-isbirligi-ziyareti-1928132.htm[Erişim Tarihi: 05.11.2015]

[3] On Meeting in Semerkant http://www.mfa.uz/en/press/news/2015/11/5741/ [Erişim Tarihi: 05.11.2015]

[4] JointDeclaration of PartnershipandCooperationbytheFiveCountries of Central AsiaandThe United States of America, Samarkand, Uzbekistan http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/11/249050.htm[Erişim Tarihi: 03.11.2015]

[5] "Çin Devlet Başkanı Şi, Orta Asya Ülkelerini Ziyaret Edecek" http://www.haberler.com/cin-devlet-baskani-si-orta-asya-ulkelerini-ziyaret-4985933-haberi/ [Erişim Tarihi: 06.11.2015]

Yazar Hakkında :

Hazel Çağan-Elbir AVİM'de analist olarak çalışmaktadır. Çağan-Elbir, Atılım Üniversitesi Politik Ekonomi bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Atıfta bulunmak için: ELBİR, Hazel ÇAĞAN. 2026. "ABD DIŞİŞLERİ BAKANI JOHN KERRY'NİN BEŞ ORTA

ASYA ÜLKESİNE ZİYARETİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2015 / 136. Kasım 09. Erişim Ekim 30, 2026. https://avim.org.tr/public/tr/Yorum/ABD-DISISLERI-BAKANI-JOHN-KERRY-NIN-BES-ORTA-ASYA-ULKESINE-ZIYARETI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır